

Wstęp

Rozwijające się w szybkim tempie techniki elektronicznej komunikacji wpływają w oczywisty sposób także na ocenę prawa właściwego dla zobowiązań umownych. Umowy elektroniczne zwykle są zawierane w sytuacji, gdy strony nie są jednocześnie obecne. Umowy te mogą być zawierane *on-line*, ale wykonywane *off-line*; zawierane i wykonywane *on-line*. Istotne znaczenie może mieć także to, jakie kwalifikacje ma podmiot danej umowy, a w szczególności czy jest to umowa zawierana pomiędzy konsumentami (C2C), czy pomiędzy przedsiębiorcami (B2B), czy w końcu pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą (C2B). Znaczenie będzie miał także przedmiot takiej umowy. Jeżeli bowiem jest to umowa o świadczenie usług społeczeństwa informacyjnego, to trzeba rozważyć zastosowanie przepisów dyrektywy o handlu elektronicznym. W związku z tym, że umowy elektroniczne, a zatem takie, które dokonywane są za pomocą elektronicznych środków komunikacji dotyczą także (dość często) umów powiązanych z różnymi obszarami państwowymi, to konieczne jest zbadanie prawa właściwego dla tych zobowiązań. Opracowanie niniejsze zawiera zatem prezentację nie tylko przepisów prawa materialnego, które regulują zawieraniu umów elektronicznych, ale z uwagi na to, że kreują one stosunki prawne z elementem obcym, konieczne jest także ustalenie jakie prawo będzie właściwe dla danego stosunku. Analizie będą poddane także rozwiązania zawarte w konwencjach międzynarodowych zawierających normy merytoryczne prawa prywatnego międzynarodowego, jak chociażby Konwencja o zawieraniu umów za pomocą środków komunikacji elektronicznej.

Problematyka umów zawieranych za pośrednictwem środków elektronicznego porozumiewania się na odległość była dostrzegana już dawno. W szczególności dostrzeżono potrzebę regulacji sfery identyfikacyjnej autorów oświadczeń woli składanych w ten sposób. Pierwszym aktem prawnym, za pomocą którego wprowadzono podpis elektroniczny, jako instrument pozwalający zawierać umowy w formie elektronicznej była ustawa o podpisach cyfrowych stanu Utah z 1995 r.

Podobnie, tematyka przesyłania danych w postaci elektronicznej została dostrzeżona przez Organizację Narodów Zjednoczonych, a konkretnie Komisję NZ do spraw Międzynarodowego Prawa Handlowego (UNCITRAL). Rezultatem prac tej komisji było przyjęcie modelowej ustawy Jednolitego Prawa Elektronicznego Przesyłania Danych (EDI). Następnie Komisja NZ przygotowała kolejny akt – Projekt Ujednoliconych Zasad Dotyczących Podpisu Elektronicznego, zawierający definicje podpisu elektronicznego i handlu elektronicznego. W opracowaniu tego aktu wzorowano się na ustawie niemieckiej, singapurskiej, dyrektywie 99/93/WE. Ostatecznie ustawę modelową uchowano na 37 sesji grupy roboczej do spraw handlu elektronicznego w Wiedniu 18–29.9.2000 r.

Pierwszy akt prawny w Europie zawierający regulacje dotyczące podpisu elektronicznego został uchwalony w Niemczech. Chodzi tu o ustawę z 22.07.1997 r. o regulacji ramowych warunków dla usług informacyjnych i komunikacyjnych. Ustawa ta zawiera także unormowania dotyczące podpisu elektronicznego. Jednak w 2001 r. przyjęto w Niemczech nową ustawę o podpisie elektronicznym i ustawę dotyczącą formy czynności prawnych.

W Unii Europejskiej tematyka ta regulowana jest obecnie licznymi aktami prawnymi. W szczególności należy wymienić dyrektywę 99/93/WE z 13.12.1999 r. w sprawie warunków ramowych dla podpisu elektronicznego. Podpis elektroniczny stanowi niejako pieczęć danej osoby, która za pomocą techniki kryptograficznej jest integrowana z informacjami elektronicznymi i w ten sposób nie mogą one zostać zmienione podczas transmisji. Rozszyfrowanie tych informacji może być także dokonane jedynie przez upoważnione do tego osoby. Szyfrowanie danych, szczególnie przy użyciu techniki asymetrycznej, jest procesem bardzo kompleksowym i polega na ustanowieniu algorytmów (klucze), którymi administrują po ich utworzeniu neutralne osoby trzecie, czyli podmioty świadczące usługi certyfikacyjne. Z technicznego punktu widzenia techniki kryptograficzne zapewniają wyższy poziom bezpieczeństwa przed sfałszowaniem, czy nieuprawnionym wykorzystaniem danych przesyłanych elektronicznie. Podpis elektroniczny ma zatem na celu zwiększyć bezpieczeństwo obrotu elektronicznego poprzez zapewnienie identyfikacji autorów oświadczeń woli składanych w takiej postaci oraz gwarancje integralności tych oświadczeń.

Obecnie obowiązuje rozporządzenie Parlamentu i Rady UE z 23.7.2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE (eIDAS) (Dz.Urz. UE L Nr 257,

s. 73). Przewiduje ona nowe definicje podpisów elektronicznych, pieczęci elektronicznej, usług zaufania.

Istotną rolę dla umów elektronicznych odgrywa także dyrektywa z 4.5.2000 r. Nr 2000/31/WE w sprawie niektórych aspektów prawnych usług w społeczeństwie informacyjnym, a w szczególności handlu elektronicznego w ramach rynku wewnętrznego (Dz.Urz. UE L Nr 178, s. 1). Dyrektywa dotycząca handlu elektronicznego reguluje „usługi w społeczeństwie informacyjnym” w celu wspierania sprawnego funkcjonowania rynku wewnętrznego (elektronicznego). Usługi społeczeństwa informacyjnego oczywiście najczęściej dokonywane są na podstawie umowy. Zatem dyrektywa ta, można powiedzieć, ma za przedmiot „umowy elektroniczne”, czyli takie, które polegają na świadczeniu usług w postaci elektronicznej. Część 3 tej dyrektywy zatytułowana jest nawet: „Umowy zawierane za pomocą środków elektronicznych”. I tak, dyrektywa określa, że państwa członkowskie zapewnią, że ich systemy prawne pozwolą na zawieranie umów za pomocą środków elektronicznych, oraz, aby wymogi prawne znajdujące zastosowanie w procedurze zawarcia umowy ani nie stwarzały przeszkód w posługiwaniu się elektronicznymi umowami, ani nie skutkowały pozbawieniem takich umów prawnej skuteczności i ważności z powodu ich zawarcia za pomocą środków elektronicznych. Jednocześnie dyrektywa pozwoliła państwom członkowskim na wyłączenie niektórych kategorii umów spod obowiązywania regulacji (umowy dotyczące nieruchomości, z wyjątkiem najmu; umowy, dla których wymagany jest udział sądu lub innej władzy publicznej lub zawodów wykonujących władzę publiczną; umów o udzielenie poręczenia i gwarancji; umów z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego i prawa spadkowego. Poza tym dyrektywa określa obowiązki dotyczące złożenia zamówienia. I tak, z wyjątkiem sytuacji, gdy strony niebędące konsumentami te obowiązki wyłącza, aby:

- 1) dostawca usług potwierdził otrzymanie zamówienia odbiorcy bez zbędnej zwłoki za pomocą środków elektronicznych,
- 2) zamówienie i potwierdzenie otrzymania uważa się za otrzymane wówczas, gdy strony, do których są one adresowane są w stanie uzyskać do nich dostęp.

Przepis ten nie ma jednak zastosowania do umów zawieranych za pośrednictwem poczty elektronicznej lub równorzędnego środka indywidualnego porozumiewania się (art. 11 dyrektywy).

Istotne znaczenie w Unii Europejskiej miała także dyrektywa z 9.5.1997 r. Nr 97/7/WE o ochronie konsumentów w odniesieniu do umów zawieranych na odległość (Dz.Urz. UE L Nr 178, s. 1). Dyrekty-

wa ta dotyczyła problematyki zawierania umów elektronicznych. Są one bowiem zawierane na odległość. Oczywiście przedmiotem jej regulacji było zawarcie umowy między konsumentem a przedsiębiorcą. Pod pojęciem umowy zawieranej na odległość rozumiało się według art. 2 każdą umowę dotyczącą towarów lub usług zawartą między konsumentem i dostawcą w ramach systemu sprzedaży lub świadczenia usług na odległość, zorganizowanego przez dostawcę, który do celów umowy wykorzystuje wyłącznie jeden lub kilka środków porozumiewania się na odległość do momentu zawarcia umowy włącznie. Dotyczy zatem także umów zawieranych przez pocztę elektroniczną, Internet oraz wszelkie inne środki komunikacji elektronicznej. Dyrektywa ta miała konsumencki charakter, czyli nie obejmowała zakresem swojej regulacji umów zawieranych na odległość między przedsiębiorcami (B2B), oraz między konsumentami (C2C). Na podstawie tej dyrektywy konsument uzyskiwał uprawnienie do odstąpienia od umowy bez podania przyczyny w terminie 7 dni bez konieczności wskazania powodu.

Dyrektywa ta została uchylona dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z 25.10.2011 r. w sprawie praw konsumentów, zmieniająca dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylająca dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz.Urz. UE L Nr 304, s. 64). Z punktu widzenia ochrony konsumentów ta dyrektywa ma obecnie zasadnicze znaczenie. W prawie polskim została implementowana w ustawie z 30.5.2014 r. o prawach konsumenta (Dz.U. z 2014 r. poz. 827 ze zm.).

Opracowanie zawiera także omówienie regulacji prawnych dotyczących arbitrażu i mediacji, w których wykorzystywane są środki komunikacji elektronicznej. Zwłaszcza ważną rolę odgrywa obecne rozwiązywanie sporów konsumenckich za pośrednictwem specjalnej platformy elektronicznej (ustawa z 23.9.2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich, Dz.U. z 2016 r. poz. 1823), oraz prezentacje problemów praktycznych, jakie powstają w związku z prowadzeniem dowodów w postępowaniu cywilnym na istnienie czy wykonanie umowy elektronicznej.

Na koniec dołączono wzory najczęściej zawieranych umów elektronicznych oraz regulaminów przedsiębiorców, którzy zwykle w swojej działalności zawierają umowy elektroniczne (np. sklepy internetowe).